

«Πρέπει ἄραγε νὰ ἀναζητηθεῖ τὸ ὕστατο θεμέλιο τοῦ ἐρμηνευτικοῦ στὴν ἀπροσπέλαστη *Gelassenheit* ... Ἡ διείσδυση τῆς σιωπῆς μέσα ἀπὸ τὴ «γαλήνια ἐγκατάλειψη» στὸ ἐσωτερικὸ τοῦ ἐρμηνευτικοῦ ἢ καλύτερα ἡ παρουσία τοῦ ἐρμηνευτικοῦ στὴ σιωπὴ σημαίνει τὴν ὑπέρβαση τοῦ λέγειν πρὸς τὴν ἐλεύθερη ἔκταση τοῦ λόγου, ὅπου ἀνοίγεται ἡ τετράδα τοῦ κόσμου. Ἡ σιωπὴ δὲν εἶναι ἄραγε ἐκείνη ποὺ μᾶς καλεῖ νὰ σταθοῦμε στὸ ἄνοιγμα στὸ μυστικό;... ἡ σιωπὴ μπορεῖ νὰ πεῖ τὸ αὐθεντικό, γιατί εἴμαστε σιωπὴ» (196-197).

Τὸ τελευταῖο μελέτημα ἀναφέρεται στὸν Νίτσε, γιὰ τὸν Heidegger τελευταῖο μεταφυσικὸ φιλόσοφο, καὶ χωρίζεται σὲ τρία ὑποκεφάλαια μὲ τοὺς χαρακτηριστικοὺς τίτλους: «Ἡ βούληση γιὰ δύναμη ὡς θεμελιώδης προσδιορισμὸς τοῦ ὄντος», ὁ εὐρωπαϊκὸς μηδενισμὸς: «ὁ Θεὸς εἶναι νεκρός», «Ἡ αἰώνια ἐπιστροφή τοῦ ὁμοίου». Κι ἐδῶ ἡ συγγραφέας διερευνᾷ τὰ θέματα: τῆς βούλησης γιὰ δύναμη —μεταφυσικοῦ στοιχείου στὴ χαϊντεγγεριανὴ ἐρμηνεία τοῦ Νίτσε— τοῦ μηδενισμοῦ γιὰ τὸν ὁποῖον, κατὰ τὴν ἴδια ἐρμηνεία, ὑπάρχει πλήρωμα, ὅχι ὑπέρβαση τῆς αἰώνιας ἐπιστροφῆς, θεμελιωδέστερης μεταφυσικῆς ἔννοιας ἀπὸ τὴ βούληση γιὰ δύναμη.

Τὸ ἔργο αὐτὸ —καὶ μὲ τίς ἐνδιαφέρουσες ὑποσημειώσεις του καὶ τὴν πλούσια βιβλιογραφία του— προσφέρεται τόσο στὸν εἰδικὸ μελετητὴ τοῦ δύσκολου χαϊντεγγεριανοῦ στοχασμοῦ, ὅσο καὶ στὸν λιγότερο εἰδικό.

Ἄννα ΚΕΛΕΣΙΔΟΥ

J.-L. VIEILLARD-BARON, *G.W.F. Hegel, Παραδόσεις Πλατωνικῆς Φιλοσοφίας (1825-1826)*. Μετάφραση Ἄννας Κελεσίδου. Πρόλογος Ε. Μουτσοπούλου, Ἀθήνα, ἔκδοση Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Κέντρο Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας, 1991, 155 σελ.

Ἡ πρωτοβουλία τοῦ Κέντρου Ἑρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Φιλοσοφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν νὰ μεταφρασθεῖ στὰ ἑλληνικὰ ἡ γαλλικὴ ἔκδοση τῶν μαθημάτων τοῦ Hegel πάνω στὴν πλατωνικὴ φιλοσοφία (παραδόσεις 1825-1826) ποὺ μετέφρασε ἀπὸ τὰ γερμανικὰ καὶ ἐπιμελήθηκε ὁ κ. Vieillard-Baron προξενεῖ ἰδιαίτερη χαρά. Ἀνήκει βέβαια στὸ ἔργο τοῦ Κέντρου νὰ προωθεῖται ἡ ἔρευνα, πρωτότυπη καὶ πρωτογενής, τῆς ἑλληνικῆς φιλοσοφίας· εἶναι ὅμως ἰδιαίτερα ἐπιτυχῆς ἡ σκέψη νὰ προσφερθεῖ στὸ ἑλληνικὸ κοινὸ ἡ δυνατότητα νὰ γνωρίσει τὸ ἐκδοτικὸ καὶ ἐρευνητικὸ ἔργο ξένων μελετητῶν, ὅταν αὐτὸ ἀφορᾷ καίρια τὴν φιλοσοφικὴ μας παρουσία στὴν πνευματικὴ ἱστορία τῆς ἀνθρωπότητας. Ἡ ἔκφραση «φιλοσοφικὴ παρου-

σία» είναι βέβαια αδύνατη. Γιατί πρόκειται για την συνάντηση των δύο φιλοσόφων που ταύτισαν τον έαυτό τους με την ίδια την υπόσταση της φιλοσοφίας. Ο πρώτος, ο Πλάτων, την δημιουργεί ως Μέγιστον Μάθημα. Ο δεύτερος, ο Hegel, την έρμηνεύει ως κατ' έξοχήν έκφραση του Πνεύματος.

Από την πρώτη ήδη γραμμή των μαθημάτων του Hegel, αισθάνεται κανείς ξανά τον έαυτό του μαθητευόμενο. Ξυπνά και πάλι εκείνη ή άκαταμάχητη μυστική δύναμη της φιλοσοφίας, που έλκύει όποιον τολμήσει και πάλι να βυθισθεί στον χώρο του έγελιανού στοχασμού και να παρακολουθήσει, βήμα με βήμα, την πορεία του Γερμανού φιλοσόφου, που συνομιλεί με τον Πλάτωνα.

Και εκείνη την στιγμή έρωτήσεις ιστορικής ίσως ύφης υποχωρούν μπροστά στην δύναμη της δημιουργίας αλλά και της έρμηνείας. Τα έρωτήματα βέβαια παραμένουν και τίθενται: Έρμηνεύεται όρθα ο Πλάτων; Μήπως προσπαθεί ο Hegel να έναρμονίσει την πλατωνική αντίληψη με την δική του αντίληψη του πέρατος της φιλοσοφίας; Πώς εξηγείται ότι ασχολήθηκε με όρισμένους κυρίως διαλόγους, αγνοώντας σημαντικές πτυχές της πλατωνικής σκέψης;

Το έρώτημα αν αποδίδεται όρθα ή σκέψη ενός φιλοσόφου από εκείνον που αναλαμβάνει το έργο της μεταφοράς της, χάνει το νόημα του στην περίπτωση μεγάλων στοχαστών και είναι ματαιοπονία να απαιτείται αντικειμενική έκθεση των απόψεων του φιλοσόφου. Από την συνάντηση του Hegel με τον Πλάτωνα ή του Heidegger με τον Nietzsche αναδύεται κάθε φορά κάτι που ανήκει και στους δύο φιλοσόφους αλλά και ένα τρίτο στοιχείο: ή ίδια ή πλαστική δύναμη της φιλοσοφίας που κερδίζει από την συνάντηση. Απαιτείται όμως οικείωση με τον Πλάτωνα για να παρακολουθήσουμε τον Hegel. Και έχασε βέβαια ο τελευταίος την αισθητική διάσταση του πλατωνικού λόγου, άγγιξε όμως ή πλατωνική σκέψη την ψυχή του Γερμανού Φιλοσόφου, που βλέπει στον Πλάτωνα τον έκφραστή της φιλοσοφίας ως *philosophia perennis*.

Ας θυμίσουμε ότι ο Hegel, στο απόγειο της φήμης του ως πανεπιστημιακού δασκάλου, αφιερώνει τις παραδόσεις του του 1825-1826 στον Πλάτωνα. Η προσέγγιση των κειμένων γίνεται επιλεκτικά. Τον έχουν κυρίως προσελκύσει οί ύστεροι Διάλογοι *Σοφιστής*, *Παρμενίδης*, *Φίληβος*. Τα μεγάλα πλατωνικά κείμενα που αναλύει είναι κυρίως ο μύθος του σπηλαίου, ή θεωρία της ανάμνησης στον *Μένωνα* και το κείμενο του *Φαίδρου*. Οί συχνές αναφορές του στον *Τίμαιο* εξηγούνται από την οικειότητά του με την νεοπλατωνική φιλοσοφία. Την φιλοσοφία του Πλάτωνος την διαιρεί σε τρία μέρη, την διαλεκτική, την φιλοσοφία της φύσης, την φιλοσοφία του

πνεύματος. Καί την διαίρεση αὐτή, πού ἀντιστοιχεῖ στήν δομή τοῦ ἐγελιανοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος, τήν θεμελιώνει στήν γνωστή διαίρεση τῶν στωικῶν: λογική, φυσική, ἠθική. Κάτω ἀπὸ αὐτὸ τὸν φωτισμὸ δὲν ξενίζει τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Hegel ἀγνοεῖ τὸ *Συμπόσιον* — τὴν αἰσθητικὴ διάσταση τῆς πλατωνικῆς φιλοσοφίας — ἀλλὰ καὶ τοὺς *Νόμους*, ὅπου οἱ Ἰδέες δὲν ἀπαντοῦν.

Ὅσο καὶ ἂν εἶναι ιδιότυπος ὁ φωτισμὸς τοῦ Πλάτωνος πού ἐπιχειρεῖ ὁ Hegel — πού ὀφείλεται καὶ στήν «ἐμμονή του στήν διαδικασία προκρουστικῆς ἐπιβολῆς προληπτικῶν ἐρμηνευτικῶν σχημάτων», ὅπως ἐπισημαίνει στὸν πρόλογό του ὁ Ἀκαδημαϊκὸς-Καθηγητὴς Ε. Μουτσόπουλος — πρέπει νὰ ἀναγνωρίσουμε ὅτι τὴν ἐγελιανὴ εἰσαγωγὴ στὸν Πλάτωνα τὴν ἐκφράζει ἕνας ἀπὸ τοὺς ὠραιότερους λόγους: ἡ μοίρα δώρησε στήν ἀνθρωπότητα τὰ ἔργα τοῦ Πλάτωνος, γιατί ἐκείνη εἶναι πού τὰ διαφύλαξε καὶ μᾶς τὰ παρέδωσε.

Ὅταν ἡ σκέψη ὀδηγεῖται στήν μοίρα τοῦτο σημαίνει ὅτι τὸ φορτίο τῆς εἶναι βαρὺ. Καὶ ἡ πλατωνικὴ κληρονομία στήν ἀνθρωπότητα εἶναι πολὺτιμο μὰ καὶ βαρὺτατο φορτίο. Καὶ αὐτὸ τὸ φορτίο σηκώνει ὁ Hegel στοὺς ὤμους του, τοὺς δικούς του. Τὸ φορτίο ὅμως παραμένει. Καὶ διαβάζοντας τὸν Hegel πλησιάζουμε τὸν Πλάτωνα, τὸν δύσκολο Πλάτωνα τοῦ *Παρμενίδη* καὶ τοῦ *Φίληβου* καὶ ξαναβρίσκουμε τὸν αὐστηρὸ ἐγελιανὸ φιλοσοφικὸ λόγο, πού κατορθώνει νὰ μᾶς μεταφέρει τὸ βάθος τῆς πλατωνικῆς σύλληψης καὶ νὰ ἀναδείξει τὸ ὕψος τῆς διαλεκτικῆς ἐξέτασης («τὸ ἓνα εἶναι· τὰ πολλὰ εἶναι»), πού δὲν φθάνει βέβαια ἀλλὰ ὀδηγεῖ ἀποφασιστικὰ στήν καταληκτικὴ μορφή τῆς διαλεκτικῆς: τὴν θεωρησιακὴ διαλεκτικὴ.

Στὸν Πρόκλο θὰ ἰδεῖ ὁ Hegel τὴν μεταποίηση τῆς πλατωνικῆς διαλεκτικῆς τοῦ *Παρμενίδη* σὲ ἀληθινὴ θεολογία, σὲ ἀληθινὴ ἀποκάλυψη ὅλων τῶν μυστηρίων τῆς θείας οὐσίας. «Γιατὶ ἡ θεία οὐσία εἶναι ἡ Ἰδέα γενικά, ὅπως αὐτὴ εἶναι ἢ γιὰ τὴν αἰσθησιακὴ συνείδηση ἢ γιὰ τὸ νοῦ, γιὰ τὸ νοεῖν. Καθόσον ἡ ἰδέα εἶναι τὸ ἀπολύτως αὐτονοοῦν, εἶναι αὐτὴ ἡ ἐνέργεια τοῦ νοεῖν μέσα σ' αὐτὸ τὸ ἴδιο, καὶ ἡ διαλεκτικὴ δὲν εἶναι παρὰ ἡ ἐνέργεια τῆς αὐτονόησης μέσα της» (σ. 109).

Μὲ τὴν ἠθικὴ καὶ πολιτικὴ φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος ἐρχόμαστε στὸ τρίτο σκέλος τοῦ ἐγελιανοῦ φιλοσοφικοῦ συστήματος, στήν φιλοσοφία τοῦ Πνεύματος, καὶ τὸ μάθημα τοῦ Πλάτωνος εἶναι ὅτι «ἂν θέλουμε νὰ παρατηρήσουμε μ' ἀληθινὸ τρόπο τὴν ἠθικὴ φύση τῶν ἀνθρώπων, αὐτὸ μόνο στὸν ὀργανισμὸ τοῦ κράτους μπορεῖ νὰ ἐπιτευθεῖ».

Ὅποιος ἀρχίσει τὴν μελέτη τοῦ βιβλίου δὲν τὸ ἀφήνει εὐκόλα ἀπὸ τὰ χέρια του. Καὶ πρέπει νὰ ἐξάρουμε τὴν καθαρότητα τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας στήν μετάφραση τῆς κ. Κελεσίδου, Διευθύντριας τοῦ Κέντρου, πού μὲ

φανερή άνεση επέτυχε νά διατηρήσει τήν ζωντάνια τοῦ λόγου τοῦ κ. Vieillard-Baron ἀλλά καί ταυτόχρονα νά μεταδώσει μέσα ἀπό μιὰ ἄρτια ἀπόδοση τὸ βαθύτερο νόημα τοῦ ἐγελιανοῦ κειμένου. Γιατὶ τὸ κείμενο τοῦ Hegel, φωτισμένο ἀπ' τὸν πλατωνικὸ λόγον, ἐμπλουτισμένο μὲ τὰ πλατωνικὰ νοήματα καί τοὺς γνήσιους πλατωνικοὺς φιλοσοφικοὺς ὅρουζ —ἔργο ἐπίπονο ποὺ ἔγινε ἀπὸ τὴν κ. Κελεσίδου παράλληλα μὲ τὴν μετάφραση— προσφέρεται σὲ ἀβίαστη ἀλλὰ συγχρόνως προσεκτικὴ ἀνάγνωση.

Ἡ σκέψη ὅτι ἡ ἰδιαίτερα ἐπιμελημένη αὐτὴ ἔκδοση, τὴν ὁποία προλογίζει ὁ Ἀκαδημαϊκὸς-Καθηγητὴς κ. Ε. Μουτσόπουλος, θὰ γίνει ὄχι μόνο γιὰ τὸ εὐρύτερο κοινὸ ἀλλὰ καί γιὰ ὅλα τὰ μέλη τῆς ἐλληνικῆς πανεπιστημιακῆς κοινότητος —ἐρευνητὲς καί φοιτητὲς— πολύτιμο ἐργαλεῖο γιὰ τὴν μαθητεία τῆς φιλοσοφίας, πρέπει νά ἐνθαρρύνει τοὺς ἐμπνευστὲς τῆς πρωτοβουλίας αὐτῆς γιὰ τὴν γόνιμη συνέχισή της.

Τερέζα ΠΕΝΤΖΟΠΟΥΛΟΥ-ΒΑΛΛΑΑ

J. R. L. VIEILLARD-BARON, *G.W.F. Hegel, Lectures on the Platonic Philosophy* (1825-1826), Translation by Dr. Anna Kelessidou and Introduction by Academician Prof. Dr. Evangelos Moutsopoulos, Athens, Academy of Athens, 1991, 157 pages.

In this important volume the lectures on Plato's Philosophy delivered by Hegel during the winter semester of 1825-1826 are included. The lectures at hand had been delivered as a part of Hegel's more encompassing lectures on the History of Philosophy, and they had been compiled from the hand-written note book of Hegel's student and auditor von Griesheim (ommitting the corrections made by K.L. Michelet). Dr. Evangelos Moutsopoulos, professor of philosophy and Member of the Academy of Athens, points out —in his Preface to this work— the scientific importance of these lectures by Hegel, emphasizing, among others, that «the reader of Hegel tends to experience high indignation because of the genious exaggerations and extrapolations which Hegel is being led to, because of his persistence in the procedure of Procrustean imposition of prejudiced hermeneutic schemata on the body of the objective facts of historic-philosophical reality; schemata which, most of the time, end up to its peculiar elucidation» (p. 9). The significance of these lectures for understanding Hegelian philosophy is also emphasized by Dr. Anna Kelessidou in the Introduction of her masterly translation and commentary of the original French text. She namely considers that «Hegel refers

